

standen og godsejerne. Det er ikke irrelevant i den forbindelse at reflektere over det danske frimureri som en af disse sociale sammenhænge, der kunne virke som integrerende for højreeliterne, og at frimurerordenens principielt upolitiske standpunkt måske ikke har været helt så rendyrket i denne periode.

Dette forhold bidrager til den væsentligste af bogens dunkelheder: Forfatteren lader til at famle en smule i placeringen af kronprins Frederik i forhold til parlamentarismen, men lægger sig nogenlunde fast på, at han var tilhænger. Til tider får man det indtryk, at det enten søges bortforklaret eller forbigås i stilhed, når dette standpunkt kompromitteres, og det gør det hyppigt.

Det er denne anmelders påstand – også på baggrund af citater og pointer fra Smidts bog – at problemerne i denne forbindelse opstår, fordi kronprins Frederik i virkeligheden placerede sig i nærheden af de forhandlingsvenlige fløje af både Venstre og Højre, hvor det blev betonet, at kongens grundlovmæssige rettigheder skulle respekteres, men at det også endte med at blive svært for en kongeligt udpeget regering, hvis den ikke var i stand til at samarbejde med begge Rigsdagens kamre. Der er milevidt fra dette standpunkt både til Hørups opfattelse af „Intet over og intet ved siden af Folketinget“ og til det mest kampberedte Højre, der ihærdigt kæmpede for Folketingets underkastelse.

Bogens kronologiske fremstilling i kombination med Frederik 8.s livsforløb gør, at bogen i sagens natur intensiverer spændingen næsten helt til sidste side. Ved beskrivelsen af de mystiske omstændigheder i forbindelse med Frederik 8.s død gennemgås forskellige samtidige og nutidige udlægninger nøgternt, og Poul Smidt følger glimrende det, der lader til at have været hans ledestjerne hele bogen igennem: I et levnedforløb, hvor fristelserne til sensationelle fordrejninger er store, holder Smidt sig på dydens smalle sti. Bogen er skrevet med en stor interesse for og viden om det emne, han har givet sig i kast med, og den er skrevet godt, så den også er en fornøjelse at læse.

Jens Lei Wendel-Hansen

| THOMAS VIGGO PEDERSEN: *Grundtvigs Kirke og det aristokratiske primtal. En drøm fra det tyvende århundrede*, Vandkunsten, København 2020, 800 s., 429 kr.

Thomas Viggo Petersen har gennem en menneskealder været organist ved Grundtvigskirken i København ligesom sin far, Johannes Viggo Petersen, så familien har siddet på kirkens orgelbænk, lige siden bygningen blev opført og efter svare problemer fik et orgel. Her på bæn-

ken bliver man åbenbart fristet til at blive siddende. Det er ikke småting, der har samlet sig i den sidste af de to organisters erindring om bygningen, bygningshistorien, dens mennesker og mursten. Masser af erfaringer er aflejret hos forfatteren til denne bog, der fysisk har farve som en af Grundtvigs Kirkes mursten – og som faktisk er det, der i bogjargonen hedder en mursten: 800 sider med 1.993 noter, der som strømme flyder uhæmmet under brødteksten. Vi står her som ved selve kirkebygningen, Grundtvigs Kirke, ansigt til ansigt med én mands værk. Trods de mange noter giver forfatteren ikke megen kredit til andre, der har skrevet – eller forsøgt at skrive – historien om Grundtvigs Kirke. Bogen er hans værk alene.

Bogen ruller hele sagen op lige siden nedsættelsen af den komite, der før 1. Verdenskrig ønskede at rejse et monument for Grundtvig – i foruroligelse over, at en andenrangs billedhugger, Rasmus Bøgebjerg, havde formastet sig til at give sit berømte og berygtede udkast til skulpturen af den siddende Grundtvig i slåbrok med den lille fugl på fingeren. Den udskrevne konkurrence endte uden nogen egentlig vinder, men derimod med at komiteen i 1913 belønnede et projekt, der slet ikke var et monument, men et mastodontisk stykke arkitektur, der var projekteret til at stå på voldterrænet på Christianshavn. Derpå følger den komplicerede historie om, hvordan denne plan blev gjort til virkelighed. Helge Rode fostrede ved slutningen af verdenskrigen den ide, at kirken skulle opføres på Dybbøl Banke, men da der endnu ikke var holdt nogen afstemning i Slesvig, kunne man ikke åbenlyst tage til Dybbøl og bese mulighederne for opførelse af dette kombinerede Grundtvig- og genforeningsmonument, så man måtte som spioner lade sig smugle over grænsen ved Taps. Forslaget havde ikke gang på jorden, men gav grobund for overvejelser om en ny placering på et andet højdedrag, nemlig ude på det ubebyggede Bispebjerg ved København. Her blev borgmester Jacob Marstrand en drivende kraft sammen med en meget dynamisk komite, der lagde stor opfindsomhed for dagen med henblik på at skrabe pengene til det ekstremt dyre byggeri sammen.

Arkitekt P.V. Jensen-Klint var ikke nem at arbejde sammen med. Han stillede høje krav og var respekteret af håndværkerne, men kom på kant med flere af de mest betydningsfulde og i forhold til offentligheden nyttige komitede medlemmer. Hvad Thomas Viggo Petersen fremlægger, er rapporter fra en hvepserede. Netop rapporter, da forfatteren ikke er til sinds at sammenfatte kildernes udsagn til synteser, men derimod fremlægger komplette mødereferater og korrespondancer for læseren, der under denne læsning kan blive meget træt.

Bogen fremtræder med frie associationer som drivkraft. Sjældent har man følt sig så belemret med eller snarere fristet af nærmest ab-

surde oplysninger om alt muligt, der har blot den mindste forbindelse til sagen. Man får således en fuld gennemgang af åbne og skjulte vandforløb i København. Mellem de store søer og moser findes der et skjult net af åer, vandløb, ledninger under Københavns gader. Centrum i dette indviklede net er naturligvis den urokkelige knude, Bispebjerg. Man kan – måske maliciøst – se noteapparatet som et sådant net af floder, der uset og uregerligt bevæger sig under brødtekstens synlige overflade.

Det er underligt, at der ud af bogens kaos af *dissecta membra* alligevel kommer en historie. Det skyldes, at man til stadighed føler forfatterens stemme, mærker hans enorme vilje til at give læseren alt, han har i sig – om det er arkitekturhistorie, præstehistorie, geometri, æstetik eller personalhistorie i overflod. Forfatteren har sin egen historie at fortælle. Læseren bliver til tider så træt, at denne glemmer, at der er meget, forfatteren slet ikke har med i bogen. Både detaljer og perspektiver. Der var andre store projekter, der kaldte på befolkningens offervilje, indsamlingen til Nationalmuseet for eksempel. Hvordan organiseredes den? Tidligere stod protokollerne med de mange tusinder af giveres navne i museets forhal, smukt skrevet ude i hvert enkelt sogn i landet. Hvorfor behandles Kirkefondet så nedladende i bogen? Dets strategier for indsamling af midler havde været et nyttigt perspektiv i forhold til rejsningen af denne kirke uden sogn.

Det, der bidrager til en skepsis over for forfatterens fortælling, er, at han tager det for givet, at de fleste problemer og hændelser kan forklares gennem familierelationer, skolekammeratskaber og højskolebekendtskaber. Det er da rigtigt, at der stod en kreds bag projektet, som på en måde havde et ståsted i det grundtvigske eller befandt sig i periferien af det, men læseren snydes for en dybere forståelse for kirkens historie i 1930'ernes krise. Grundtvigs Kirke var faktisk som montage del af omslagsillustrationen på den bog, som den teologiske fagkritikgruppe udgav i 1979 under titlen *Kirken i krisen*. Den er jo en underlig mastodont i en krisetid. De politiske forhold får ikke megen plads eller kun den plads, der er fornøden, fordi Thomas Viggo Petersen bruger kirken og kirkebyggeriet som en væg, han spiller sine egne bolde op ad. Det skaber en frygtelig forvirring i fremstillingen, at tekniske problemer og deres løsning blandes med Oxfordbevægelse, alsang, civilbeskyttelse og begrænsninger i sølvimporten under krigen.

Med andre ord mangler fremstillingen stringens. Bogen har mange billeder, men ikke nødvendigvis dem, der siger mest. Den bruger unødigt plads på lister over murere, arkitekter, præster, degne, organister og snart kun Gud ved hvem, der har været i nærheden af kirken. Der er for meget fyld. Hertil kommer en skamløs absolutering af Jensen-Klints æstetik. Der digtes over hans aritmetiske øvelser, Fibonaccis

tal – og det aristokratiske primitiv. Der sættes tydelige navne på de arkitekter og kunstnere, der i eftertiden ikke formåede at opfylde dette mål.

Historien om kirkens ansatte er ikke uden glød. En sag om økonomisk bedrageri med en stor menneskelig omkostning oprulles. Den sidste del af bogen med beskrivelse af inventardele og gengivelse af sange og kantater strækker læserens tålmodighed ud over et kritisk punkt.

Jeg tror ikke, der er mange, der som nærværende anmelder kommer igennem bogen fra perm til perm. Det er ikke rigtig en bog til tiden. Bogens emne, den sært gådefulde Grundtvigs Kirke, er i dag ikke nærværende eller vigtigt nok til at bære en så stor og ufokuseret fremstilling. Den kræver en forudviden og evnen til at tilegne sig viden gennem læsning. Den er ikke en bog, som man let kan slå noget faktuel op i. Dens flydende fremstilling gør snarere, at man kan falde ned nærmest hvor som helst i den og læse noget spændende.

Man må respektere forfatteren, der generøst fremlægger et livs erfaringer, samlede undersøgelser og observationer, man må også respektere forlaget for ikke at hugge bogen op og skabe den om til noget andet end den sten, den er og vel altid har skullet være. Den er en eksotisk fugl i en tid, da alt ellers er redaktionelt trimmet og beregnet med henblik på salg, udsalg, forståelighed og problemfri tilgængelighed.

Carsten Bach-Nielsen

| CHARLIE KRAUTWALD: *Kampklar! Venstrefløjen og den militante antifascisme i Danmark 1930-39*, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2020, 253 s., 298 kr.

I afsnit 13 af TV-serien *Matador* dukker Maude Varnæs' og Elisabeth Friis' lillebror Gustav forslået op til et familiearrangement. Episoden tager udgangspunkt i en faktisk hændelse, nemlig „Slaget på Blågårds Plads“ den 29. september 1935, hvortil Konservativ Ungdom havde henlagt deres årlige friluftsmøde. Venstreorienterede grupper kaldte til moddemonstration, og politiet var ude af stand til at forhindre et masseslagsmål. Såvel fascismen (som KU sværmede for i de dage) som den militante antifascisme var yderfænomener i Danmark i 1930'erne. Ikke desto mindre påkaldte de sig nok opmærksomhed i det offentlige rum til således at blive kanoniseret i Danmarks måske mest folkekære mediekulturarv.

Nu foreligger den første samlede videnskabelige undersøgelse af den militante venstreorienterede antifascisme i det turbulente tiår